

Kirja-arvosteluja

Käynnistysohjeita kansantaloudelle — puolueiden uudet talouspoliittiset ohjelmat

»*Talous kestäväälle tielle*», Vihreän liiton talousohjelma 24.5.1992

»*Vaihtoehto on vasemmallalla*», Vasemmistoliiton talouspoliittinen vaihtoehto 26.5.1992

»*Suomi käyntiin — ihmisille työtä*», Sosialidemokraattisen Puolueen talouspoliittinen ohjelma 4.6.1992

»*Kansakunta uuteen nousuun*», Keskustan ohjelma 1990-luvun talous- ja teollisuuspolitiikaksi 6.6.1992

1. Johdanto

Maan talouden ongelmallinen tilanne on kirjoittanut useita aivoriisiä pohtimaan keinoja ja ohjelmia Suomi-neidon päästämiseksi pauloista. Myös useat poliittiset puolueet ovat tunteet vastuunsa julkaisemalla uuden talouspoliittisen ohjelman. Ensimmäisenä ohjelmansa »Talous kestäväälle tielle» hyväksytti Vihreä liitto toukokuun lopulla. Heti perään ilmestyivät Vasemmistoliiton »Vaihtoehto on vasemmallalla» ja sosialidemokraattien »Suomi käyntiin — ihmisille työtä». Hallituspuolueista ainoastaan Suomen Keskusta on julkistanut talous- ja teollisuuspoliittisen ohjelman »Kansakunta uuteen nousuun», joka sekin painottuu pitemmän aikavälin kysymyksiin hallituspuolueelta odotettujen lamalääkkeiden sijasta.

Fraseologia ja »pyöreys» ovat usein tyypillisiä puolueiden ohjelmille. Retoriikan alta voi

kuitenkin löytää mielenkiintoisia eroja puolueiden välillä sekä kriisin syiden painotuksessa että erityisesti ehdotettujen toimenpiteiden valinnassa. Liekö talouden kärjistynyt tilanne saanut puolueet paljastamaan korttejaan hieman tavallista enemmän?

Toisaalta talousohjelmien välisten erojen löytämistä vaikeuttaa aikahorisontin valinta. Ohjelmista on usein vaikea erottaa, mitä toimenpiteitä esitetään pitkällä aikavälillä, mitkä taas on tarkoitettu ajankohtaisiksi lamalääkkeiksi. Karkeasti ohjelmat voidaan kuitenkin luokitella seuraavasti. Vasemmistoliitolla on perinteisin suhdanneohjelma rakennekorjauksilla höystettynä. Sosialidemokraatit tarjoavat valikoivaa elvytystä yhdistettynä sitovaan säästöohjelmaan ja rakennepolitiikkaa (erityisesti avoimen sektorin toimintaedellytysten varmistamista ja maataloustuen karsimista). Keskustalla on teollisuuden ja pkt-yritysten edellytyksiä voimakkaasti suosivaa kansallista kasvupolitiikkaa ja vihreillä tavoitteena on haittaveroilta ohjailtu ekologinen rakennemuutos, jossa resurssien liikakäytöstä luovutaan ja tilaa tehdään palvelutuotannolle.

Tarkoituksemme on esitellä puolueiden käsityksiä ja kannanottoja seuraavasti ryhmiteltynä. Ensin tarkastelemme puolueiden käsityksiä laman syistä ja luonteesta sekä talouspolitiikasta. Seuraavissa luvuissa tarkastelemme erikseen teollisuuspolitiikkaa, julkista sektoria ja verotusta koskevia kannanottoja näissä ohjelmissa. Lopuksi kiinnitämme huomiota ohjelmissa vähäistä tilaa saaneisiin tai kokonaan laiminlyötyihin alueisiin.

2. Teemoja ja variaatioita

Kriisin syyt pitkälle samoja, painotus vaihtelee

Riippumatta siitä, onko puolue hallituksessa vai oppositiossa tai siitä, miten puolue on perinteisesti luokiteltavissa ideologialtaan, löytyy ohjelmista yhtäläisyyksiä kriisin syiden arvioinneissa. Syiksi tunnustetaan sekä suhdanne- että rakennetekijät samoin kuin aikaisemmat politiikkavirheet, joita tosin Keskusta ei ota esille pelkästään eteenpäin katsovassa ohjelmassaan.

Politiikkavirheiden kohdalla oppositioasemissa olleet Vasemmistoliitto ja vihreät ovat eksplisiittisimpiä. Vasemmistoliitto korostaa velkaongelmaa. Se syyttää erityisesti Suomen Pankin virkamiesten taitamatonta pääomaliikkeen vapauttamista ja luotonsäännöstelyn purkua sekä toisaalta sinipunahallituksen kyvyttömyyttä vähentää velanoton houkuttelevuutta ja sen harjoittamaa ekspansiivista finanssipolitiikkaa. Myös markan ecu-kytkentä ilman devalvaatiota saa tuomion. Vihreät syyttävät tulopolitiikkaa, valtion ja kuntien taloudenpitoa sekä pankkien lainanantopolitiikkaa 1980-luvun lihavana vuosina.

Entinen hallituspuolue sosialidemokraatit tyytyvät toteamaan politiikkavirheiden aseman epäsuotuisan suhdannetilanteen ja rakenteellisten ongelmien ohella erittelemättä ko. virheitä.

Siinä missä Keskusta toteaa, että poliittisen vallan käytössä olevat keinot talouden kehityksen ohjaamiseksi ovat vähentyneet, sosialidemokraatit korostavat finanssipolitiikan merkitystä raha- ja valuuttakurssipolitiikan tehon heiketyssä. Rakennepolitiikassa puolueet ovat enemmän samoilla linjoilla korostaessaan avoimen sektorin osuuden kasvattamista. Ohjelmista ei käy tosin yksiselitteisesti selville se, pitävätkö puolueet suljetun sektorin kokoa suhteessa avoimeen sektoriin ennen kaikkea nykyisen taloudellisen kriisin syynä vai pelkästään ongelmana, joka mutkistaa ulospääsyä lama-kierteestä.

Markkinatalous ja sääntely

Vasemmistoliitto tunnistaa nykyisessä taloudellisessa kriisissä koko talousjärjestelmäämme

koskevan hälytyssignaalin, mutta toisaalla ja korostetummin sekin luottaa toimiviin markkinoihin ja kilpailuun. Se haluaa purkaa kartellit ja monopolit sekä muut kilpailun esteet. Edelleen se haluaa avata kansantalouden suljettua sektoria ulkomaiselle kilpailulle.

Myös sosialidemokraatit pitävät lähtökohtanaan markkinatalouden periaatteiden kunnioittamista ja toimivan kilpailun aikaansaamista. Erityisesti maatalouteen halutaan lisätä markkinaehtoisuutta. Sosialidemokraatit korostavat kuitenkin valtion näkyvää roolia uuden teollisuuden synnyttämisessä ja vaativat voimakasta tukea tutkimukseen ja tuotekehittelyyn.

Vihreät asettavat tavoitteekseen ekologisen markkinatalouden. Markkinoiden toimintaan on hintaohjauksella puututtava erityisesti ympäristösyiden vuoksi. Uusiutuviin energialähteisiin siirtymiseksi ei pelkkä hintaohjaukseen riitä, vaan se edellyttää valtion suoraa puuttamista asiaan.

Keskusta ei eritele kilpailupoliittisia tavoitteita eikä keinoja. Se on valmis yksityistämään valtionyhtiöt. Sosialidemokraatit sallisivat valtionyhtiöiden omistuspuhjan laajentamisen myös yksityisille. Vasemmistoliitto taas ei yksityistämistä hyväksy.

Valuuttakurssipolitiikka ja tulopolitiikka

Missään ohjelmassa nykyistä »vakaan markan» politiikkaa ei kritisoida eikä valittua linjaa juuri analysoida. Tämä voitaneen tulkita siten, että näiden puolueiden mielestä vaihtoehtoa ei ole ja että Suomi jo on sitoutunut tavoittelemaan jäsenyyttä Euroopan talous- ja rahaunionissa.

Ohjelmien kirjoitusajankohta on saattanut vaikuttaa valittuun lähtökohtaan, sillä talous- ja rahaunionin toteutumista Maastrichtin sopimuksen muodossa on varsin laajalti alettu epäillä aivan viime kuukausina. Se, että mahdollisen EY-jäsenyyden aiheuttamia haasteita talouspolitiikan hoidolle ei ole erikseen punnittu voi osittain johtua myös puolueiden sisällä vallitsevista erilaisista näkemyksistä. Keskustelun puute ei kuitenkaan anna kovin hyvää kuvaa varautumisesta muutoksiin.

Talouspolitiikan työnjaosta ollaan eri mieltä. Keskusta vaatii työnjaon selkiyttämistä po-

liittisen vallan, Suomen Pankin ja työmarkkinajärjestöjen välillä. Tulospimuksiin on sen mielestä entistä vähemmän kytkettävä päätöksiä sosiaalisista tulonsiirroista tai veroratkaisuista. Vasemmistoliitto torjuu ajatuksen ja vaatii jatkossakin tulo- ja finanssipolitiikan yhteen nivomista. Myös sosialidemokraatit luottavat edelleen keskitettyihin palkkaratkaisuihin ja kolmikantaperiaatteeseen. Tosin he ovat valmiita siirtämään sopimustoimintaa myös työpaikkatasolle entistä enemmän. Työpaikalla sovittavat asiat eivät tosin käy ohjelmasta ilmi.

3. Teollisuuspolitiikka

Sekä Keskusta että sosialidemokraatit tähtäävät voimakkaasti talouden avoimen sektorin osuuden kasvattamiseen ja ns. teollisen pohjan vahvistamiseen. Keskustan tavoitteena on se, että yritystoiminnan edellytykset tehdään jopa paremmiksi kuin kilpailijamaissa ja saavutetaan teollisuuden 5 % vuotuinen kasvuvauhti.

Yhteistä näille puolueille on korkean osaamisen yritystoiminnan ja tuotekehittelyn tukeminen ja suhdannelainojen määrän lisääminen. Tämän onnistumiseksi resursseja, mm. työvoimaa, on Keskustan mielestä siirrettävä julkiselta sektorilta teollisuuteen. Sosialidemokraatit tyytyvät julkisten menojen hillintään tilan tekemiseksi avoimelle sektorille ja korostavat elinkeinotukiaisten perin pohjaista remonttia ja toimivaa kilpailua. Uuden teknologian tehokkaan käytön mukanaan tuomat haasteet työelämälle, kuten johtamistapojen muutokset, eivät ole saaneet sanottavasti tilaa ko. puolueiden ohjelmissa.

Vasemmistoliitolla ja vihreillä ei ole erillistä teollisuusohjelmaksi nimettyä osiota. Elvytyspaketissa Vasemmistoliitto esittää Pk-yrityksille annettujen suhdannelainojen määrän lisäämistä, kehittämisavustuksia ja perustamislainoja. »Syvälle käyvien rakenteellisten uudistusten» yhtenä kohtana Vasemmistoliitto vaatii kilpailun esteiden poistamista. Teollisuuspolitiikan ylimalkainen käsittely perustunee puolueen lama-arvioon, jossa suurin paino on kotitalouksien ja yritysten velkaongelmalla eikä

niinkään avoimen ja suljetun sektorin rakennemuutoksella.

Vihreiden lanseeraama ekologinen rakennemuutos sisältää merkittäviä esityksiä teollisuuden kannalta. Vihreiden mielestä yksityinen tavarakulutus on ylittänyt järkevät mittasuhteensa, joten tavarapaljoudesta on siirryttävä palvelujen käyttöön. Ohjelmassa ei kuitenkaan ole analysoitu tämän kulutussiirtymän vaikutuksia tarkemmin mm. hintatasoon eikä myöskään mahdollista palvelujen teollistamista. Teollisuuden sisällä kierrättävä talous merkitsee tavaroiden uudelleen suunnittelua, ja tavaroita valmistavan teollisuuden rinnalle syntyä tavaroita purkavaa teollisuutta. Kokonaan oman lukunsa teollisuuden kannalta muodostavat saaste- ja resurssiverot, joita tarkastellaan myöhemmin erikseen.

4. Julkisen sektorin koko

Julkinen sektori kaipaa yksituumaisesti jonkinasteista remonttia, mutta julkisen sektorin koosta ollaan eri mieltä.

Voimakkaimmin julkisen sektorin supistamista vaatii Keskusta, jonka mielestä julkisen sektorin nykyinen koko on merkittävä rakenteellinen ongelma. Tämän vuoksi on sitouduttava valtion ja kuntien menojen karsimiseen useiden vuosien ajaksi.

Keskusta haluaa säilyttää sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelujen universaalisuuseriaatteen eli kattavuuden koko väestöön samalla, kun se korostaa pitäytymistä peruspalveluihin ja perusturvaan. Ansiosidonnainen sosiaaliturva puuttuu keskustan käsitteistöstä, mutta muilta osin säästökohteita ei ole ohjelmassa yksilöity. Maatalouspolitiikan kohdalla Keskusta pitää lähinnä tavoitteiden esittelyssä. Konkreettiset muutosesitykset puuttuvat samalla kun puolue korostaa siirtymäaikojen merkitystä pyrittäessä laskemaan maataloustuotteiden hintoja.

Siinä missä Keskusta korostaa Euroopan taloudellisen yhdentymisen merkitystä julkisten menojen hillinnän taustalla, sosialidemokraatit haluavat erottaa nämä kaksi asiaa toisistaan. Sosialidemokraattien mukanaan hyvinvointiyh-

teiskunnan puolustaminen (integraation sijasta) edellyttää julkisen talouden tasapainottamista. Julkisen talouden alijäämät ovat uhka julkisille palveluille ja tulonsiirroille, joita tarvitaan sekä oikeudenmukaisuuden että talouden tehokkuuden edellytyksinä.

Karsittavaa löytävät myös sosialidemokraatit, sillä sen tavoitteet voidaan saavuttaa alle 45 % julkisen sektorin kansantuoteosuudella. Työsarkaa löytyy byrokratian purkamisen lisäksi mm. elinkeinotukien kohdentamisessa, maatalouden tukien karsimisessa ja kuntaliitoksissa. Sosialidemokraatit ehdottavat maatalouden vientituen lopettamista kahden vuoden sisällä, ja vaativat maatalouden lomituserjestyksen sekä sukupolvenvaihdos- ja luopumiseläkkeen muuttamista maatalousyrittäjien omaan säästämiseen perustuviksi. Ansiotuloihin perustuvasta sosiaaliturvasta sosialidemokraatit pitävät kynsin hampain kiinni.

Vasemmistoliitto määrittelee julkisten menojen BKT-osuuden tavoitetasoksi hieman alle 50 %, ja näkee toteutetut julkisen sektorin leikkaukset ideologisina. Vasemmistoliiton kolmi-vaiheraketiksi nimettyyn lamaohjelmaan sisältyy kuitenkin julkista sektoria koskevia rakennuudistuksia; mm. keskusvirastojen ja ministeriöiden yhdistäminen, kuntaliitokset, maatalouden ylituotannon purku ja armeijan leikkaus. Vasemmistoliitto ehdottaa siirtymistä järjestelmään, jossa maatalouden tuki annetaan suorana tulotukena päätoimisille perheviljelmille.

Vasemmistoliitto ja Keskusta ovat löytäneet toisensa korostaessaan welfare mix-ajattelua eli yhteiskunnan, yksityisten ja erilaisten yhteisöjen tuottamien palvelusten rinnakkaiselo toistensa täydentäjinä. Yksimielisyys ei kuitenkaan ulotu kovin pitkälle, sillä Vasemmistoliitto korostaa yhteiskunnan tehtävää palvelujen saataavuuden takuumiehenä. Keskusta haluaa julkisen sektorin keskittyvän peruspalveluihin ja yksilöiden hoitavan itse loput.

Vihreä liitto asettuu selkästi julkisen sektorin puolustusrintamaan. Julkisen sektorin rahoitus ei ole ongelma, koska se tulee toteuttaa saaste- ja resurssiveroilla, joita markkinoiden ohjaus ekologisesti kestävään suuntaan joka tapauksessa edellyttää. Myös ko. veroilla tuo-

tetut hyvinvointipalvelut nähdään paternalistisesti ympäristöystävällisempinä kuin yksityinen kulutus. Toisaalla Vihreä liitto kuitenkin korostaa kuluttajan suvereenisuutta vastustaes- saan tuotekohtaisia veroja. Vihreän liiton kanta maataloustuen laajuuteen ja maatalouden tulevaisuuteen yleensäkin jää epäselväksi.

5. Verotus

Kannanotoilla julkisen sektorin koosta on luonnollisesti yhteytensä verotukseen. Vasemmistoliitto on valmis kiristämään tuloverotusta seuraavassa noususuhdanteessa, ja lähdevero tulisi nostaa 20 prosenttiin. Kiinteistöveroä sekä Vasemmistoliitto että sosialidemokraatit pitävät sinänsä kannatettavana mutta esitetystä muodossaan liiaksi asumiseen kohdistuvana.

Socialidemokraatit torjuvat työtulojen verotuksen kiristämisen, ja ovat valmiita myös lieventämään tuloverotuksen progressiota. He esittävät pääomatulojen verokannaksi 25 — 30 % ja pyrkivät palkkatulojen ja pääomatulojen verotuksen tason yhtäläistämiseen. Aivan ilmeistä ei ole se, että uutta veropohjaa löytyy siinä määrin, että verotulot näiden uudistusten jälkeen riittävät ylläpitämään esitetyn suuruisia julkista sektoria. Mitään tavoitteita verojärjestelmän tuloeroja tasoittavalle vaikutukselle ei myöskään ole asetettu.

Keskusta on pidättyväisempi verokannanotoissaan korostaen pääomatulojen verotuksen uudistusta yritystoiminnan elvyttämisessä. Toisaalta ympäristöverotukselle Keskusta antaa paljon painoarvoa. Se esittää sellaista järjestelmää, jossa ympäristöverotuksella kootut varat käytetään elinkeinoelämälle suuntautuviin tukiin. Keskustan mielestä ympäristöverotuksen tulee ohjata myös kotimaisen puun, hakkeen ja energiakasvien käytön kannattavuuteen. Keskusta haluaa perustella maaseudun kehittämistä ympäristösyillä. Keskusta ei kuitenkaan esitä ratkaisuja maatalouden saasteongelmien vähentämiseksi.

Vihreän liiton ohjelmassa saaste- ja resursiverojen on oltava riittävän korkeita edistämään taloudellista rakennemuutosta. Esimerkiksi hiilidioksidiveron pitäisi asteittain vähin-

tään kolminkertaistaa raakaöljyn hinta. Ympäristöveroilla voidaan Vihreän liiton mielestä kerätä veroja yhtä paljon kuin nykyisellä tulo- ja omaisuusverotuksella, ja näin ollen on mahdollista luopua työtulojen verotuksesta. Toisaalla kuitenkin progressiivisesta tuloverotuksesta halutaan pitää kiinni välineenä tuloerojen tasaamisessa, joten tältä osin ohjelma ei ole täysin yksikäsitteinen.

Keskustan ja Vihreän liiton ympäristöverotusta koskevat esitykset poikkeavat toisistaan ainakin siinä, mihin ympäristöverotuksella kootut varat käytetään. Keskusta haluaa palauttaa verotuksen tuoton takaisin elinkeinoelämälle tutkimus- ja teknologiapanoksena ja »yrittötoiminnan muiden edellytysten parantamisena». Vihreät suuntaavat tuoton infrastruktuuri-investointien lisäksi laajenevaan kehitysyhteistyöhön ja hyvinvointipalveluihin.

Vasemmistopuolueiden ohjelmassa ympäristöverot eivät saa yhtä paljon huomiota kuin Keskustan ja vihreiden ohjelmissa. Ne tyytyvät yleisluontoisiin ponsiin ko. verojen käyttämiseksi ympäristöhaittojen pienentämiseksi.

6. Mistä ei voi puhua, siitä täytyy vaieta

Suhteellisen suppeissa ohjelmissa ei tietenkään ole mahdollista käsitellä edes kaikkia tärkeitä koettuja asioita. Tästä huolimatta ohjelmia tulee luetuksi myös rivien välistä eli tulkittuasi asioita, jotka on jätetty sanomatta.

Solidaarinen palkkapolitiikka on eräs joko unohtunut tai sitten hyllytetty teema. Vihreillä ohjelmaan tosin sisältyy esitys julkisella sektorilla työskentelevien miesten ja naisten palkkaerojen tasaamiseksi vaikka eduskunnan päätöksellä. Muilta osin konkreettiset vaatimukset palkkaerojen pienentämiseksi tai tuloerojen kaventamiseksi puuttuvat.

Kannanotot olisivat olleet tervetulleita, sillä mm. esitetyt kannustavat palkkausmuodot ja tuloverotuksen progressiivisuuden lieventäminen vaikuttavat pikemminkin tuloeroja lisäävästi. Työvoimapulavuosien aikana esitetty toive siitä, että kilpailu työvoimasta hoitaa matalapalkkaongelman pois päiväjärjestyksestä,

vaikuttaa tällä hetkellä epärealistiselta. Taloustieteen näkövinkkelistä jää myös yleisemmin pohtimaan sitä, miten tavoitteena oleva kolmi-liitto taloudellisen tehokkuuden, oikeudenmukaisuuden ja kestäväen kehityksen välillä menee umpeen, kun perinteisesti jo pelkkä tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden yhteensovittaminen tuottaa ongelmia.

Pankkikriisin syvyys antaisi ainakin nykyvalossa aiheen perinpohjaisempaan pankkijärjestelmän tarkasteluun kuin mitä ohjelmissa on esitetty. Pankkien tukemista ei ole tarkasteltu esimerkiksi tukipakettien laajuuden ja rahoittamisen suhteen.

Ajankohtaiset energiaratkaisut — esim. ydinvoiman lisärakentaminen — kuulunevat myös niihin kuumiin perunoihin, joista puolueet eivät yleisesti ottaen ole halunneet antaa kovin selkeitä kannanottoja.

7. Lopuksi

Edellä on pyritty esittelemään ohjelmien keskeisiä yhtäläisyyksiä ja eroja. Vaikka eroja ohjelmista löytyykin, on lukijan (ja äänestäjän) vaikea mieltää niiden mittasuhteita. Lisäksi ohjelmien sisäisen konsistenssin arvio jää pakostakin ohueksi. Ilman lisätietoja ja laskelmia on mahdotonta sanoa, miten esitetyt toimenpiteet rahoitetaan ja miten ohjelmat menevät umpeen.

Puolueilla näyttää olevan myös taipumusta laittaa päänsä pensaaseen. »Arkoja alueita» käsiteltäessä retoriikka saa erityisen paljon otetta ja konkreettisia kannanottoja vältellään. Kuluttajansuojan pitäisi toimia entistä paremmin myös puolueiden kohdalla. Äänestäjällä ja veronmaksajalla on oikeus tietää mitä saa vastineeksi antamalleen äänelle.

Puutteistaan huolimatta ohjelmat antavat kuitenkin viitteitä siitä, että tulevaisuudessa tullaan käymään useita tärkeitä kamppailuja talouspolitiikan kehässä. Näihin osallistumiseksi on syytä suositella ohjelmien huolellista lukemista.

*Seija Ilmakunnas ja
Sinikka Salo*